

ANETA MARIA ABRAMOWICZ

TEACHING OF RELIGION IN THE SYSTEM OF PUBLIC EDUCATION AND EQUALITY OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS

The right of religious organizations to arrange religious instruction in public schools guarantees parents' right to raise their children in line with their world view which has a religious character¹. It must be emphasized that the entitlement in question belongs to fundamental rights that originate from religious freedom. This is expressed in Article 53 para. 3 of the Polish Constitution²: "Parents shall have the right to ensure their children a moral and religious upbringing and teaching in accordance with their convictions. The provisions of Article 48, para. 1 shall apply as appropriate"³. The provision of religious instruction at public schools is therefore a realisation of the constitutional norm

DR. ANETA MARIA ABRAMOWICZ – Department of Law on Religion, Faculty of Law, Canon Law and Administration John Paul II Catholic University of Lublin; e-mail: abrama@kul.lublin.pl

¹ See J. KRUKOWSKI, *Podmiotowość rodziców w zakresie religijnego i moralnego wychowania dzieci w ramach edukacji szkolnej*, „Roczniki Nauk Prawnych” 4 (1994), pp. 129-147; K. WIĘCEK, *Nauczanie religii katolickiej w polskiej szkole publicznej w kontekście prawa rodziców do wychowania religijnego dzieci – aspekty historyczne i wybrane aktualne problemy*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 16 (2013), p. 189.

² Dz. U. No. 78, item 483, as amended.

³ J. KRUKOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005, p. 149; M. WINIARCZYK-KOSSAKOWSKA, *Państwowe prawo wyznaniowe w praktyce administracyjnej*, Warszawa 1999, pp. 117-118; W. JANIGA, A. MEZGLEWSKI, *Nauczanie religii w szkołach publicznych*, „Roczniki Nauk Prawnych” 11 (2001), z. 1, pp. 134-135.

that ensures that parents can bring up their children in accordance with their outlook that is religious in its nature⁴. The right of religious organisations to run lessons in religion at public schools is safeguarded by Article 53 para. 4 of the Constitution, where it is provided that: “The religion of a church or other legally recognized religious organization may be taught in schools, but other peoples’ freedom of religion and conscience shall not be infringed thereby.” Hence, the right to teach religion at public schools and pre-school facilities belongs to those religious organisations that have a clear legal status⁵, that is they operate on the basis of statutes that regulate their specific legal status and to those organisations that rely upon their registration with the register of churches and other religious organisations⁶. Furthermore, the constitutional norms require that religious instruction not provoke any discrimination and respect the rights and freedoms of others⁷.

The following study is intended to analyse the compliance of legal solutions that regulate the right to arrange religious instruction in public schools⁸ with the

⁴ J.R. TRETERA, *Religia a edukacja w Europie Środkowo-Wschodniej*, [in:] J. KRUKOWSKI, O. THEISEN (eds.), *Kultura i prawo*, vol. III: *Materiały III Międzynarodowej Konferencji na temat „Religia i wolność religijna w Unii Europejskiej”*, Warszawa 2-4 września 2002, Lublin 2003, p. 105.

⁵ This implies that the constitutional provision puts religion lessons on equal footing with other school subjects. See A. MEZGLEWSKI, *Nadzór nad edukacją religijną w szkołach publicznych*, [in:] T.J. ZIELIŃSKI (ed.), *Obecność religii w publicznym systemie oświaty w aspekcie prawnym*, Warszawa 2012, p. 109.

⁶ A. MEZGLEWSKI, *Funkcje publiczne związków wyznaniowych*, [in:] A. MEZGLEWSKI, H. MISZTAŁ, P. STANISZ, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2011, p. 175; M. PIETRZAK, *Prawo wyznaniowe*, Warszawa 2003, p. 247. Many legal systems recognise the need to regulate the legal status of religious organisations with respect to their right to run religion lessons in public schools. For example, in Belgium only six officially recognised religions enjoy this right (R. TORFS, *Państwo i kościół w Belgii*, [in:] G. ROBBERS (ed.), *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, transl. J. Łopatowska-Rynkowska, M. Rynkowski, Wrocław 2007, pp. 40-41); in Slovakia this entitlement belongs to the Catholic Church and registered religious organisations under the Concordat (M. MORAVČIKOVÁ, *Państwo i kościół w Republice Słowacji*, [in:] G. ROBBERS (ed.), *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, p. 335); in Lithuania lessons of religion can be conducted by traditional religious and State-recognised organisations (J. KUZNECOVICIENE, *Państwo i Kościół na Litwie*, [in:] G. ROBBERS (ed.), *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, pp. 222-223).

⁷ K. WARCHAŁOWSKI, *Szkolnictwo katolickie i nauczanie religii w szkołach publicznych w Konkordacie polskim z 1993 roku*, [in:] J. WROCEŃSKI, M. PIETRZAK (eds.), *Konkordat Polski w 10 lat po ratyfikacji. Materiały z konferencji (conference proceedings)*, Warszawa 2008, p. 153.

⁸ Many issues related to the right to arrange teaching of religion at school by religious organisations is provoking discussion among the doctrine specialists due to doubts as to their compliance with the principle of equality. These include: equal status of religion teachers, equal

principle of equality set forth in Article 25 para. 1 of the Constitution⁹. This norm is repeated also in Article 19 para. 1 in connection with paragraph 2, sub-para. 10 of Act on Guaranteed Freedom of Conscience and Conviction (17 May 1989)¹⁰, where it is stated that churches and other religious organisations benefit from their equal status to realise their main aim, i.e. a religious function consisting in teaching and spreading religion using any means available. In this way, equal access to catechesis has been guaranteed to public schools, which exemplifies the principle of equality of religious organisations¹¹.

1. EQUALITY OF RELIGIOUS ORGANISATIONS

The Church-State relations in Poland were comprehensively regulated by Article 25 of the Polish Constitution (2 April 1997). The principle of equality, laid down in para. 1 of the provision, is characteristic for democratic secular states¹². This principle guarantees respect for faith diversity and different world outlooks, as well as equality of individuals that is grounded in the dignity of

status of religion as a school subject, or issues associated with printing degrees for teaching of religion on school certificates and accounting for these degrees in the final average grade.

⁹ This is one of the general principles shaping the model of teaching of religion in public schools. L. GARLICKI, *Religia a szkoła publiczna (na tle aktualnego orzecznictwa strasburskiego)*, [in:] P. BORECKI, A. CZOHARA, T.J. ZIELIŃSKI (eds.), *Pro bono Reipublicae. Księga jubileuszowa Profesora Michała Pietrzaka*, Warszawa 2009, p. 249.

¹⁰ Dz. U. of 2005 No. 231, item 1659, as amended.

¹¹ A. MEZGLEWSKI, *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*, Lublin 2009, p. 161.

¹² J. KRUKOWSKI, *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*, Lublin 1999, p. 58. The principle of equality of religious organisations is directly regulated in the Croatian, Slovenian, Russian and Macedonian constitutions. J. SZYMANEK, *Konstytucyjna regulacja stosunków państwo – kościół (ujęcie komparatystyczne)*, PiP 2000, No. 4, p. 37. Such a solution can be found in the constitution of Italy. More often than not, this issue stems from the general principle of equality. In fact, it often becomes a ban on discriminating treatment with regard to enumerated religious beliefs, denomination, or religion. The constitutions of Germany, Lithuania and Spain are all relevant examples. P. RYGUŁA, *Podstawowe pryncypia hiszpańskiego prawa wyznaniowego*, [in:] A. MEZGLEWSKI (ed.), *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003)*, Lublin 2004, p. 127; L. GARLICKI, *Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie konstytucyjnym – status wspólnot religijnych*, „Biuletyn TK” (numer specjalny) 1999, p. 39. See too J. KRUKOWSKI, *Relacje między państwem i kościołem w konstytucjach współczesnych państw europejskich. Aspekt prawno-porównawczy*, „Kościół i Prawo” 1994, vol. 12, pp. 25-42.

a human being¹³. People's equality in their dignity serves as the basis for the equality of churches and other religious organisations¹⁴.

When interpreting the principle of equality of religious organisations one has to make a reference to the general imperative of equality. The Polish Constitution of 1997 puts forward the principle of equality in Article 32 para. 1¹⁵: "All persons shall be equal before the law. All persons shall have the right to equal treatment by public authorities." This is a novel formulation of equality before law. At least three positive aspects can be found in it. Firstly, there is equality of every person's entitlement to fulfil themselves in both public and private life, which can be defined as equality of opportunities. Secondly, there is equality in terms of protection one receives from the law system. Thirdly, there is equality with regard to legal liability of a person¹⁶. Equality so interpreted constitutes an important legal guarantee of the freedom of thought, conscience and religion in the Polish legal order¹⁷. The principle of equality is clearly noticeable in Polish legislation, where it occupies a prominent position¹⁸. The principle of equality of religious organisations, regulated in Article 25 para. 1 of

¹³ J. KRUKOWSKI, *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, Lublin 2000, p. 277.

¹⁴ W. GÓRALSKI, *Wstęp do prawa wyznaniowego*, Płock 2003, p. 96.

¹⁵ D. DUDEK, *Prawo konstytucyjne w zarysie. Wybór źródeł*, Lublin 2002, p. 25.

¹⁶ D. DUDEK, *Równouprawienie kościołów i związków wyznaniowych na tle konstytucyjnych zasad prawa wyznaniowego*, [in:] A. MEZGLEWSKI (ed.), *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego*. p. 201.

¹⁷ H. MISZTAŁ, *Konstytucyjne podstawy polskiego prawa*, [in:] H. MISZTAŁ, P. STANISZ (eds.), *Prawo wyznaniowe*, Lublin 2003, p. 192; Cf. M. PIETRZAK, *Stosunki państwo-kościół w nowej Konstytucji*, PiP 1997, No. 11-12, pp. 173-184.

¹⁸ One finds in the Polish legal system specifications of the principle of equality, such as Article 25, para. 1 of the Polish Constitution, which provides that "Churches and other religious organisations shall have equal rights", and Article 33 in which we read that "men and women shall have equal rights in family, political, social and economic life in the Republic of Poland"; Article 23 of 25 February 1964 of the Family and Guardianship Code (Dz. U. of 2015, item 583, as amended): "spouses shall have equal rights and duties in marriage" (see J. IGNATOWICZ, K. PIASECKI, J. PIETRZYKOWSKI, J. WINIARZ, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, Warszawa 1993, pp. 136-143); Article 20 of the Polish Commercial Companies Code of 15 September 2000 (Dz. U. of 2013, item. 1030, as amended): "The shareholders in a capital company shall be treated in the same manner where similar circumstances apply" (for this issue, see J. NAPIERAŁA, *Zasada równego traktowania wspólników i akcjonariuszy*, [in:] A. KOCH, J. NAPIERAŁA (eds.), *Prawo handlowe. Spółki handlowe. Umowy gospodarcze*, Kraków 2002, pp. 120-121); Article 11² of Polish Labour Code of 26 June 1974 (Dz. U. of 2014, item 1502, as amended): "Employers shall have equal rights with respect to their equal performance of the same duties; this applies in particular to equal treatment of men and women regarding employment" (see M. BARZYCKA-BANASZCZYK, *Kodeks pracy. Komentarz*, Warszawa 2004, pp. 30-31).

the Constitution of Republic of Poland, derives from a general principle of equality normalized in Article 32. Equality of people, who all have the same human dignity irrespective of their confession, provides the basis for equality of such entities¹⁹. We need to understand this legal construct as a transposition of the basic right of an individual to a collective entity. It is a manifestation of a close correlation of the equality principle with a fundamental constitutional value, i.e. dignity of a human being, mentioned in Article 30 of the Constitution²⁰. This position is apparent in the constitutional norms of other states. Citizens derive a natural benefit, i.e. equality of all churches and denominations, from their inherent right to be equal. The role of the state, on the other hand, is to protect religious organisations from any instance of discrimination, assuring fair treatment and equal rights²¹.

In order to interpret the principle of equality of religious organisations it will be necessary to look at the vast body of rulings passed by the Constitutional Tribunal concerning the constitutional principle of equality. A judgment passed on 2 April 2003 (filed under K. 13/02) is of great relevance²². It implies that the principle of equality has already been discussed on numerous occasions. According to decisions in well-known cases, all subjects of law that in equal measure have an essential and relevant feature should be treated equally – without bias or discrimination. Therefore, a different treatment of subjects of law that do not have a common essential feature is admissible as it does not violate the general principle of equality. When analysing a given normative act in terms of its compliance with the principle of equality, it must be determined whether there exists a common essential or factual denominator that will justify equal treatment of such subjects. To this end, the aim and content must be investigated of the act featuring the legal norm in focus. The legislator can make introduce differentiation but certain conditions must be met. For once, such variation must

¹⁹ J. KRUKOWSKI, *Konkordat polski*, p. 58; see: M. SITARZ, *Zasada równouprawnienia Kościołów i innych związków wyznaniowych*, „Kościół i Prawo” 2015, No. 1, pp. 150-152.

²⁰ J. SZYMANEK, *Stosunki państwa ze związkami wyznaniowymi w świetle postanowień Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r.*, [in:] B. GÓROWSKA (ed.), *Przestrzeń polityki i spraw wyznaniowych. Szkice dedykowane Profesorowi Januszowi Osuchowskiemu z okazji 75-lecia urodzin*, Warszawa 2004, pp. 463-464.

²¹ A. CZOHARA, *Stosunki państwo-kościół. Belgia, Francja, Hiszpania, Włochy*, Warszawa 1994, p. 25.

²² K 13/02, OTK-A 2003, No. 4, item 28. See P. BORECKI, M. PIETRZAK, *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 kwietnia 2003 r. (sygn. Akt K 13/02)*, „Przegląd Sejmowy” 2003, No. 5, pp. 96-113.

have a rational justification, namely there must be an association between the aim and content. Also, a balance must be maintained between the importance of the interests arising from such a differentiation, and the weight of interests that are infringed as a result of making similar subjects dissimilar. Finally, such a distinction must be grounded in values, principles, or constitutional norms²³.

2. LEGAL NORMS THAT GUARANTEE LESSONS OF RELIGION IN SCHOOLS

The right of religious organisations to arrange teaching of religion in public schools and kindergartens is guaranteed not only by the constitutional norms but also in the Act on the Education System²⁴. The norm of Article 12 is a special acknowledgement of parents' right to raise their children in accordance with their world view which may have a religious character. It includes a statement that parents have the right to demand religious instruction to be done by a public school or kindergarten²⁵. It must be noted that the realisation of this entitlement under Polish legislation in its present form complies with the standards of norms used in international law²⁶ and is known to the domestic systems of other states²⁷. Such an interpretation of the right to have religious instruction conducted

²³ J. ONISZCZUK, *Równość – najpierwsza z zasad i orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego*, Warszawa 2004, p. 34.

²⁴ Dz. U. of 2004, No. 256, item 2572, as amended.

²⁵ J. KRUKOWSKI, *Kościół i państwo*, pp. 271-272. See too K. WARCHAŁOWSKI, *Prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami*, „Annales Canonici” 2010, No. 6, pp. 57-65; H. MISZTAŁ, *Prawa rodziny w zakresie wychowania dzieci*, [in:] W. JANIGA, A. MEZGLEWSKI (eds.), *Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne*, Krosno-Sandomierz 2000, pp. 13-31; M. BIELECKI, *Prawa rodziców w systemie oświaty*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL” 3 (2007), z. 1, pp. 281-303; H. MISZTAŁ, *Prawo rodziców do wychowania dzieci*, [in:] H. CIOCH, A. DĘBIŃSKI, J. CHACIŃSKI (eds.), *Iustitia civitatis fundamentum. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Wiesława Chrzanowskiego*, Lublin 2003, pp. 555-571.

²⁶ A. MEZGLEWSKI, *Przepisy kształtujące rozwiązania systemowe w zakresie nauczania religii w szkołach publicznych w Polsce na tle standardów międzynarodowych*, [in:] W. JANIGA, A. MEZGLEWSKI (ed.), *Katecheza dzisiaj*, pp. 109-111.

²⁷ See M. BRENNER, *Wolność religijna i wychowanie w Europie Zachodniej*, [in:] J. KRUKOWSKI, O. THEISEN (eds.), *Kultura i prawo*, vol. III, pp. 75-97; J. KRUKOWSKI, *Podmiotowość rodziców*, pp. 129-147; A. MEZGLEWSKI, *Polski model edukacji*, pp. 111-117; W. BAR, *Edukacja katolicka w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach*, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL” 3 (2007), z. 1, pp. 319-329; L. GARLICKI, *Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie konstytucyjnym*, pp. 43-47.

at school is in line with the case law of the European Court of Human Rights²⁸. However, numerous arguments against provisions regulating teaching religion in public schools are raised²⁹.

The right of religious organisations regarding teaching of religion at school finds its unique normalisation in Article 20 of the Act on Guaranteed Freedom of Conscience and Conviction. Paragraphs 1 and 2 state that religious organisations have a right to teach their religion and educate to children and teenagers by permission of their parents or legal guardians. Moreover, teaching of religion lies within the discretion of religious organisations and as such it can be arranged in various parish facilities, churches, or other places. Para. 3 provides that: "Pupils of public schools and kindergartens can be given teaching of religion subject to a separate statute"³⁰. Therefore, the teaching of religion in public schools and kindergartens is a special form wherein religious organisations' freedom to teach religion is realised.

The right of religious organisations to arrange religious instruction at public schools and kindergartens is also guaranteed in the provisions of acts regulating relations between religious organisations and the State³¹. Although the content

²⁸ See L. GARLICKI, *Religia a szkoła publiczna*, pp. 244-254. A judgment of 7 December 1976 (Kjeldsen, Busk Madsen and Pedersen against Denmark) is significant, in which four main principles of Strasbourg judicature were determined with respect to religious aspects of teaching at public schools, where such teaching should reflect religious diversity of European societies. The second principle says that school education is a holistic process which must not exclude religious elements. The third principle is associated with the state's freedom to introduce religious elements into curricula of public schools. Lastly, the fourth principle states that there is no ban on arranging separate lessons of religion or on religions as part of official curriculum. *Ibid.*, pp. 245-246.

²⁹ J. FALSKI, *Dyskryminacja na tle wyznaniowym w praktyce Rzecznika Praw Obywatelskich*, „*Studia Prawnicze*” 2001, z. 3-4, pp. 93-94.

³⁰ J. KRUKOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, p. 150.

³¹ See Article 17 of the President's Ordinance of 22 March 1928 on Relations Between the Polish State and the Old Rite Eastern Church, the latter not having clerical hierarchy (Dz. U. No. 38, item 363, as amended); Article 32 of Act of 21 April 1936 on Relations Between the Polish State and Muslim Religious Association of Poland (Dz. U. No. 30, item 240, as amended); Article 26 of 21 April 1936 on Relations Between the Polish State and the Karaim Religious Association of Poland (Dz. U. No. 30, item 241, as amended); Articles 18-19 and 21-22 of the Act of 17 May 1989 on Relations Between the Polish State and the Catholic Church of Poland (Dz. U. of 2013, item 1169, as amended); Articles 15 and 17-18 of Act of 4 July 1991 on Relations Between the Polish State and the Polish Autocephalous Orthodox Church of Poland (Dz. U. of 2014, item 1726, as amended); Articles 15 and 17-18 of Act of 13 May 1994 on Relations Between the Polish State and Evangelical Church of the Augsburg Confession in Poland (Dz. U. of 2015, item 43, as amended); Article 9 of Act of 13 May 1994 on Relations Between the Polish State and Reformed Evangelical Church in Poland (Dz. U. of 2015, item 483, as amended); Article 10 of Act of 30 June 1995 on Relations Between the Polish State and Polish Catholic

of the provisions contained therein differs in their wording, all these acts enable religious organisations to arrange the teaching of religion in public schools.

The right of the Catholic Church to arrange teaching of religion in public schools and kindergartens is specifically laid out in Article 12 of the Concordat³², signed between the Apostolic See and the Republic of Poland³³. The first paragraph of the article includes some crucial commitments, i.e. a recognition of parents' right to give their children religious upbringing, and a recognition of the principle of tolerance as the basis for teaching religion at school. This is a reference to the norm of Article 53 para. 4 of the Constitution, which speaks of parental entitlements concerning religious education of their children as well as respect for others so as to avoid any form of discrimination³⁴. Quite novel is the requirement that lessons of religious instruction be arranged in public kindergartens. Such a narrow specification provides a firm guarantee of parents' right to have their children educated religiously³⁵. The entitlement in

Church in Poland (Dz. U. of 2014, item 1599, as amended); Article 12 of Act of 30 June 1995 on Relations Between the Polish State and the Seventh-day Adventist Church in Poland (Dz. U. of 2014, item 1889, as amended); Article 12 of Act of 30 June 1995 on Relations between the Polish State and Christian Baptist Church in Poland (Dz. U. of 2015, item 169, as amended); Article 13 of Act of 30 June 1995 on Relations Between the Polish State and Evangelical-Methodist Church in Poland (Dz. U. of 2014, item 1712, as amended); Article 10 of Act of 20 February 1997 on Relations between the Polish State and the Mariavite Old Catholic Church in Poland (Dz. U. of 2015, item 14, as amended); Article 13 of Act of 20 February 1997 on Relations Between the Polish State and the Pentecostalist Church in Poland (Dz. U. of 2015, item 13, as amended); Article 10 of Act of 20 February 1997 on Relations Between the Polish State and the Catholic Church of Mariavites in Poland (Dz. U. of 2015, item 44, as amended); Article 12 of Act of 20 February 1997 on Relations Between the Polish State and Jewish Communities in Poland (Dz. U. of 2014, item 1798, as amended). J. KRUKOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, pp. 155-156; J. KRUKOWSKI, K. WARCHAŁOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2000, pp. 167-168.

³² Dz. U. of 1998, No. 51, item 318.

³³ P. SOBCZYK, *Kształtowanie pozycji prawnej religii jako przedmiotu w edukacji publicznej*, [in:] J. KRUKOWSKI, P. SOBCZYK, M. PONIATOWSKI (eds.), *Religia i etyka w edukacji publicznej*, Warszawa 2014, pp. 130-131; J. KRUKOWSKI, *Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993 r. – zagadnienia prawnoustrojowe*, [in:] K. KRUKOWSKI (ed.), *Nowy Konkordat a prawo polskie*, Warszawa 1994, pp. 44-45; IDEM, *Realizacja Konkordatu z 1993 r. w prawie polskim*, „Studia Prawnicze” 1999, z. 3, pp. 22-23; J. KRUKOWSKI, K. WARCHAŁOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, p. 166; P. KUGLARZ, *Konkordat polski z 28 lipca 1993 roku. Zarys analizy systemowej*, [in:] S. GRODZISKI, D. MALEC, A. KARABOWICZ, M. STUS (eds.), *Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszcakowi*, Kraków 2010, vol. I, p. 557.

³⁴ J. KRUKOWSKI, *Konkordat polski*, p. 136-137; J. KRUKOWSKI, K. WARCHAŁOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, pp. 164-165.

³⁵ J. KRUKOWSKI, *Konkordat polski*, pp. 137-138; H. MISZTAŁ, *Gwarancje prawa międzynarodowego i polskiego w zakresie uprawnień rodziców do religijnego wychowania dzieci*, „Studia

question applies to all religious organisations by virtue of provisions contained in the Act on the Education System³⁶, which were given necessary wording upon the adoption of the Concordat³⁷. Consequently, Concordat regulations do not create a more favourable situation for the Catholic Church in terms of arranging religious instruction but are merely an acknowledgement of particular legislative solutions, applicable also to other religious organisations³⁸.

3. DETERMINATION OF REQUIREMENTS CONCERNING TEACHERS OF RELIGION

One issue associated with teaching of religion in public schools and kindergartens and the question of conformity with the constitutional principle of equality regarding religious organisations is a determination of qualifications that are necessary for religion teachers. The legal norms that particular organisations have worked out in relation to the above make a reference to specific regulations. According to §16 of the ordinance of 10 September 2002³⁹, issued by the Minister of National Education and Sport on the basis of a delegation included in Article 9 of the Teachers Charter⁴⁰ (26 January 1982), a teacher of religion can be one who fulfils requirements defined in separate provisions⁴¹. These qualifications are laid out in acts enacted in accordance with §6 of the ministerial ordinance of 14 April 1992 on conditions and manner in which to

z Prawa Wyznaniowego” 1 (2000), p. 18; B. GÓROWSKA, *Dziesięciolecie obowiązywania konkordatu polskiego z 1993 r.*, PiP 2008, No. 4, p. 28.

³⁶ K. WARCHAŁOWSKI, *Szkolnictwo katolickie*, p. 153.

³⁷ B. GÓROWSKA, *Specyfika procesu stosowania konkordatu polskiego z 1993 r.*, [in:] P. BORECKI [and al.] (eds.), *Pro bono Reipublicae*, p. 274.

³⁸ J. KRUKOWSKI, *Konkordat polski*, p. 135; IDEM, *Realizacja Konkordatu*, pp. 22-23; K. WARCHAŁOWSKI, *Fakultatywna forma nauczania religii w konkordatach z państwami europejskimi*, PiP 1998, No. 7, pp. 87-90.

³⁹ Ordinance of the Minister of National Education and Sport of 10 September 2002 on specific qualifications required of teachers as well as determination of schools and cases in which teachers who do not have college education can be employed, Dz. U. No. 155, item 1288, as amended.

⁴⁰ Dz. U. of 2014, item 191, as amended.

⁴¹ See A. MEZGLEWSKI, *Kwalifikacje ogólne do nauczania religii w przedszkolach i szkołach publicznych*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 11(2008), pp. 87-97; W. JANIGA, *Awans zawodowy katechety. Postępowanie kwalifikacyjne na stopień nauczyciela dyplomowanego*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 6 (2003), pp. 123-142.

arrange religious instruction in public schools and kindergartens⁴². Among these acts one finds signed agreements, namely: Agreement with Polish Episcopal Conference⁴³, Agreement with Polish Ecumenical Council⁴⁴, Agreement with the Council of the Seventh-day Adventist Church⁴⁵, Agreement with Evangelical Brotherly Association in the Republic of Poland⁴⁶, Agreement with Evangelical Alliance of the Republic of Poland⁴⁷, and Agreement with the Supreme Council of the Pentecostal Church in Poland⁴⁸.

Although the legal status of teachers of religion is variously specified in particular agreements, the scope of the norms contained therein is analogous⁴⁹. Therefore regulations regarding religion teachers' qualifications provided by

⁴² Dz. U. of 2014, item 191, as amended.

⁴³ Agreement between the Polish Episcopal Conference and Minister of National Education of 6 September 2000 on qualifications required of teachers of religion, Dz. U. MEN of 2000 No. 4, item 20.

⁴⁴ Agreement between the Polish Ecumenical Council and Minister of National Education of 24 April 2013 on qualifications required of teachers of religion of Churches associated with Polish Ecumenical Council, Dz. Urz. item 11.

⁴⁵ Agreement between the Council of the Seventh-day Adventist Church and Minister of National Education of 13 February 1995 on qualifications required of teachers of religion, Dz. Urz. MEN No. 3, item 7.

⁴⁶ Agreement between Evangelical Brotherly Association in Poland of 14 February 2013 on qualifications required of teachers of religion, Dz. Urz. MEN item 7.

⁴⁷ Agreement between Evangelical Alliance of Poland and Minister of National Education of 8 May 2012 on qualifications required of teachers of religion of Churches associated in Evangelical Alliance of the Republic of Poland and cooperating Churches, Dz. Urz. MEN item 9.

⁴⁸ Agreement between Supreme Council of the Pentecostal Church in Poland and Minister of National Education of 12 July 2012 on qualifications required of teachers of religion, Dz. Urz. MEN item 14.

⁴⁹ J. KRUKOWSKI, *Religia w edukacji publicznej w Państwach Unii Europejskiej. Panorama systemów*, [in:] J. KRUKOWSKI (ed.), *Religia i etyka w edukacji publicznej*, p. 47; K. WARCHAŁOWSKI, *Wymogi dotyczące przygotowania oraz prawa i obowiązki nauczycieli religii i etyki*, [in:] IBIDEM, pp. 231-236; J. KRUKOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, pp. 155-156; J. KRUKOWSKI, K. WARCHAŁOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, pp. 169-170. In the doctrine, one notices a serious problem connected with legal aspect of the agreements. They do not appear to be norms of the law that is generally binding; instead, they can be regarded as norms of internal law. This is due to the fact that the Constitution introduced a closed catalogue of sources of law, which does not feature such a source as an agreement. See P. STANISZ, *Źródła prawa wyznaniowego*, [in:] A. MEZGLEWSKI (ed.), *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego*, pp. 317-323; A. MEZGLEWSKI, *Polski model edukacji*, p. 95; IDEM, *Misja kanoniczna do nauczania religii – przepisy prawa polskiego i kanonicznego*, [in:] W. JANIGA, A. MEZGLEWSKI (eds.), *Katecheza dzisiaj*, pp. 117-127; P. BORECKI, *Dylematy konstytucyjności prawnych zasad nauczania religii i etyki w szkole*, PiP 2008, No. 7, pp. 69-70.

separate acts do not differentiate the legal situation of religious organisations regarding the right to arrange teaching of religion in a public school.

4. CURRICULUM CONTENT TAUGHT IN LESSONS OF RELIGION IN A PUBLIC SCHOOL

Under Article 22 para. 2 of the Act on Education System, it belongs to the Minister of National Education to determine the scope of curriculum content for school lessons, while the norm provided by Article 12 para. 2 of the Concordat merely requires that a competent minister be notified of a given curriculum for teaching of religion⁵⁰. The norm, then, repeals the provisions of the norm contained in the Act in the degree mentioned above. This confirms the principle of exclusive competence of the authorities of religious organisations to develop individual curricula⁵¹. However, Article 22 para. 2 of the Act is not applied for other religious organisations, which is confirmed by §4 of the ordinance, issued by Minister of National Education on 14 April 1992, on the conditions and manner in which to arrange teaching of religion in public schools, where it is laid out that religious organisations have an exclusive competence to develop curricula and course books for religious instruction and that a presentation thereof to the Minister is sufficient⁵². It appears that a different interpretation of

⁵⁰ See T.J. ZIELIŃSKI, *Dobro wspólne a dobra partykularne w kontekście obecności religii w polskiej oświacie publicznej (ujęcie prawne)*, [in:] W. URUSZCZAK, K. KRZYSZTOFEK, M. MIKULA (eds.), *Kościół i inne związki wyznaniowe w służbie dobru wspólnemu*, Kraków 2014, pp. 260-261.

⁵¹ J. KRUKOWSKI, *Konkordat polski*, pp. 138-139; IDEM, *Realizacja Konkordatu*, p. 23. A similar solution can be found in Latvia (R. BALODIS, *Państwo i kościół w Łotwie*, [in:] G. ROBBERS (ed.), *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, p. 253). In Austria, too, religious organisations determine a curriculum for religious instruction, merely notifying the Ministry of Education of its content in order to publish it (R. POTZ, *Państwo i kościół w Austrii*, [in:] G. ROBBERS (ed.), *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, p. 21). In Portugal, it belongs to religious organisation to merely determine the content of the curriculum and endorse didactic materials used in school religious instruction (V. CANAS, *Państwo i kościół w Portugalii*, [in:] *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, p. 315). In Slovakia, the curriculum for religious instruction is approved by a competent religious organisation, having the Ministry express their opinion with respect to it (M. MORAVČIKOVÁ, *Państwo i kościół*, p. 335).

⁵² K. WARCHAŁOWSKI, *Szkolnictwo katolickie*, p. 156; J. KRUKOWSKI, K. WARCHAŁOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, pp. 168-169; T.J. ZIELIŃSKI, *Konstytucyjne granice obecności religii w polskiej szkole publicznej*, [in:] P. BORECKI [and al.] (eds.), *Pro bono Reipublicae*, pp. 513-514; W. JANIGA, A. MEZGLEWSKI, *Nauczanie religii*, p. 147.

these norms would breach not only the constitutional principle of equality of religious organisations but also the principles of impartiality of State authorities and autonomy of religious organisations⁵³. In consequence, the Concordat norm does not infringe upon the constitutional principle of equality of religious organisations.

5. MINIMUM NUMBER OF STUDENTS REQUIRED FOR LESSONS OF RELIGION

In §2, the ordinance of 14 April 1992, issued by Minister of National Education on the conditions and manner in which to arrange teaching of religion in public schools and kindergartens⁵⁴, sets the limit of students (kindergarten pupils) as a prerequisite for teaching of religion. This solution is not new in the Polish law system⁵⁵; neither is it alien to legal systems of other states⁵⁶. A public

⁵³ P. STANISZ, *Naczelne zasady instytucjonalnych relacji państwo-kościół*, [in:] A. MEZGLEWSKI, H. MISZTAŁ, P. STANISZ, *Prawo wyznaniowe*, pp. 78-83; Cf. J. SZYMANEK, *Nauczanie religii w szkole publicznej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (kwestie wybrane)*, [in:] T.J. ZIELIŃSKI (ed.), *Obecność religii w publicznym systemie oświaty*, pp. 79-81.

⁵⁴ The said ordinance was issued on the basis of a delegation defined in Article 12, para. 2 of the act of 7 September 1991 on the system of education: "In agreement with the authorities of the Catholic Church and Polish Autocephalous Orthodox Church and other Churches and religious organisations, the competent minister of education determines, by way of ordinance, the conditions and manner in which schools are to conduct tasks referred to in paragraph 1." The above delegation does not mention an entitlement to determine student quotas that are required for lessons of religion to take place. Hence the charge, manifest in the doctrine, that there is no statutory delegation for a determination of such limits is correct. See A. MEZGLEWSKI, *Polski model edukacji*, pp. 119-120; M. PIETRZAK, *Prawo wyznaniowe*, p. 248. Also, charges concerning a failure to observe the requirement of consultation with all religious organisations before issuing this ordinance. The Constitutional Tribunal, in its decision of 20 April 1992, concluded, though, that the way the said ordinance was issued did not require the minister to consult the representatives of all religious organisations. It is of note that not all religious organisations that have a clear legal status show interest in conducting religious instruction at school, a fact which makes it impossible to obtain consent or official opinion from all of the representatives with regard to the issue in question. J. KRUKOWSKI, *Kościół i państwo*, pp. 273-274; A. MEZGLEWSKI, *Polski model edukacji*, p. 91.

⁵⁵ A similar solution, based on the criterion of number used as an ordering criterion, can be found in §6 of the ordinance of 12 February 2002 of Minister of National Education on general curricula in public schools (Dz. U. No. 15, item 142, as amended) and §§5-7 of the ordinance of 12 November 2007 of Minister of National Education on conditions and manner in which kindergartens, schools and public facilities are to perform tasks serving to preserve national, ethnic and language identity among students of national and ethnic minorities and communities using

kindergarten or school is to arrange teaching of religion for a class of at least seven students or age group of kindergarten pupils. For smaller groups of children in a class or kindergarten group, lessons of religion should be organised in combined groups which would satisfy the student count limit. If no required minimum number of students or pupils is to be found in a given facility for lessons of religion to take place for a given denomination, the establishing authority, in agreement with a competent religious organisation, arranges for teaching of religion to be done at an inter-school or extra-school (or extra-kindergarten, for that matter) catechesis facility. In such a case, no minimum of three willing participants exists, as it was the case before⁵⁷. According to the amendment of the provision in question⁵⁸, entered into force as of 1 September 2014, teaching of religion is to be arranged for an inter-school group if the number of willing participants is fewer than seven, or for a group at an out-of-school catechesis facility, a place for which no limit is provided, which seems to imply that in such a facility religious instruction can be arranged even for one willing participant⁵⁹.

regional languages (Dz. U. No. 214, item 1579). It is noteworthy that student quotas for religious instruction were in use in the interwar period, in this case 12 (A. MEZGLEWSKI, *Polski model edukacji*, p. 121) and in the era of Polish People's Republic, when the minimum number of students was 20 (H. MISZTAL, *Historia relacji państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych w Polsce*, [in:] H. MISZTAL, P. STANISZ (eds.), *Prawo wyznaniowe*, p. 154).

⁵⁶ For example, in Estonia the limit is 15 (M. KIVIORG, *Państwo i kościół w Estonii*, [in:] G. ROBBERS (ed.), *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, p. 104; J.R. TRETERA, *Religia a edukacja*, p. 106); in Latvia the limit is 10 (R. BALODIS, *Państwo i kościół*, p. 252); in Portugal this is also 10 (V. CANAS, *Państwo i kościół*, p. 315); in German *Länder* the limits are from 6 to 8 (G. ROBBERS, *Państwo i kościół w Niemczech*, [in:] G. ROBBERS (ed.), *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, pp. 282-283); in Slovakia the limit is 12 (M. MORAVČIKOVÁ, *Państwo i kościół*, p. 335).

⁵⁷ See J. KRUKOWSKI, *Religia w edukacji*, p. 49; J. KRUKOWSKI, K. WARCHAŁOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, p. 166; W. JANIGA, A. MEZGLEWSKI, *Nauczanie religii*, p. 146.

⁵⁸ Ordinance of 25 March 2014 of Minister of National Education amending the ordinance on conditions and manner in which public schools and kindergartens are to arrange teaching of religion (Dz. U. item 478).

⁵⁹ The introduced amendment has its source in a decision issued by the European Tribunal of Human Rights on 15 June 2010 concerning the case "Grzelak against the Republic of Poland", complaint no. 7710/02. The case concerned the lack of possibility to arrange ethics lessons for one student. It must be noted that the amendment in question is not clear. Instead of a limit of three persons in an inter-school group to have religious instruction, the legislator introduces the idea of a group counting fewer than seven students. This provision does not specify how many individuals constitute a group. It seems, then, that there must be at least two individuals since it is hardly possible to take one person to be a group. It seems sufficient, however, that one person is enough to arrange lessons of religion in an out-of-school catechesis facility.

In special cases, pursuant to §2, item 4, of the ordinance we are referring to, teaching of religion can be arranged on different terms by the establishing authority on request of a particular religious organisation⁶⁰. Such different rules may apply to the number of students need for the lessons in question to be organised. It is of note that under §2, item 5 of the ordinance school classrooms can be used for catechesis after classes by religious organisations that do not arrange teaching of religion as part of any education system.

Apparently, the limit imposed on the number of students by the ordinance has merely a regulating character in order to streamline all lessons taking place in public schools and kindergartens. This is not to restrict the rights of religious organisations to arrange teaching of religion as part of the public education system, since its founding premise was of practical nature⁶¹. This fact is identified by the Constitutional Tribunal in its ruling of 5 May 1998 (K 35/97)⁶², who states that the provisions that regulate the terms on which religious organisations can use their entitlement to arrange teaching of religion in public schools and kindergartens cater for the needs of smaller organisations in the above respect. Moreover, it seems hard to find these limits to constitute an inadmissible restriction of religious freedom that would violate the norm of Article 53, para. 5 of the Constitution since they do not constitute exclusion criteria for lessons of religion. In a situation when the quantitative requirements laid down by §2, items 1-2 are not met, the norm of §2, item 4 allows for a deviation from ordinary rules applicable to teaching of religion in public schools⁶³. The equal

⁶⁰ M. CZURYK, *Prawa rodziców i uczniów dotyczące nauczania religii w szkole publicznej w prawie polskim*, [in:] J. KRUKOWSKI [and al.] (eds.), *Religia i etyka w edukacji publicznej*, p. 219; IDEM, *Dobro wspólne a wspieranie przez kościoły i inne związki wyznaniowe prawa rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem*, [in:] W. URUSZCZAK [and al.] (eds.), *Kościół i inne związki wyznaniowe*, p. 281.

⁶¹ J. KRUKOWSKI, K. WARCHAŁOWSKI, *Polskie prawo wyznaniowe*, p. 166; A. MEZGLEWSKI, *Przepisy kształtujące*, pp. 113-114; IDEM, *Polski model edukacji*, pp. 120-121; W. JANIGA, A. MEZGLEWSKI, *Nauczanie religii*, p. 146.

⁶² K 35/97, OTK 1998, No. 3, item 32.

⁶³ Cf. M. PIETRZAK, *Prawo wyznaniowe*, p. 248; P. BORECKI, *Zasada równouprawnienia wyznań w prawie polskim*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 10 (2007), pp. 143-144; IDEM, *Konstytucyjność regulacji szkolnej nauki religii (głos w dyskusji)*, „Studia Prawnicze” 2008, z. 2, pp. 33-35; M. PIETRZAK, *Nierzyskokatolickie kościoły i związki wyznaniowe w Rzeczypospolitej Polskiej (1989-2000)*, [in:] B. GÓROWSKA (ed.), *Przestrzeń polityki i spraw wyznaniowych*, pp. 405-406; P. BORECKI, *Konstytucyjność wliczania stopnia z religii do średniej ocen szkolnych*, PiP 2007, No. 9, p. 36; IDEM, *Dylematy konstytucyjności*, pp. 65-69. M. PILICH, *Prawne aspekty nauczania religii i krzewienia religijności w szkołach publicznych*, [in:] T.J. ZIELIŃSKI (ed.), *Obecność religii w publicznym systemie oświaty*, pp. 46-48.

status of lessons organised by particular religious organisations at schools and catechesis facilities is emphasised in §9, item 4 of the ordinance in question, which provides that pupils who attend religion classes at catechesis centres can receive a degree in teaching of religion that will be displayed on the school certificate, provided that requisite certificates have been presented⁶⁴.

6. RIGHT FOR PUPILS TO BE EXEMPTED FROM CLASSES ON ACCOUNT OF A LENT RETREAT

Numerous controversies in the doctrine are evoked by §10, item 1 of the ordinance of Minister of National Education of 14 April 1992 on the conditions and manner in which to arrange teaching of religion in public schools and kindergartens. Namely, its conformity with the principle of equality of religious organisations is put into question⁶⁵. This provision gives students who attend lessons of religion the right to be excused from three consecutive school days to attend a Lent retreat⁶⁶. It must be noted that the legislator does not offer further specification of possible subjects which would restrict religious organisations in their exercise of the right in question. The equal status of religious organisations is stressed in this provision by the norm of §10, item 3, which prescribes that religious organisations take care to set the same period of time for retreat, i.e. the same time during which students would be free from school to attend the retreat for three consecutive days. The only restriction, provided by §10, applies to the purpose of exemption from classes. It should be granted for a retreat, and this practice is typical for Christian religious organisations. Consequently, an entitlement that guarantees the performance of this religious custom, which stems from the doctrine of Christian religious organisations, confirms the doctrinal diversity of groups of religious character⁶⁷. It is worth stressing that the law in question is not intended to discriminate against religious organisations. One can pinpoint a crucial feature that will justify a diversification of the legal

⁶⁴ See M. WINIARCZYK-KOSSAKOWSKA, *Państwowe prawo wyznaniowe*, p. 117; W. JANIGA, A. MEZGLEWSKI, *Nauczanie religii*, pp. 148-149.

⁶⁵ Cf. P. BORECKI, *Konstytucyjność regulacji*, p. 37; see T.J. ZIELIŃSKI, *Konstytucyjne granice*, p. 525; M. PILICH, *Prawne aspekty*, pp. 50-51.

⁶⁶ J. KRUKOWSKI, *Religia w edukacji*, p. 49.

⁶⁷ Cf. P. BORECKI, *Dylematy konstytucyjności*, p. 70; see T.J. ZIELIŃSKI, *Konstytucyjne granice*, p. 525.

status of religious organisations. It is based on a relevant criterion – a possibility to arrange Lent retreats by particular religious organisations, an entitlement originating from their doctrines. This is why those which possess this unique feature, should be treated equally. Those which do not fulfil this criterion, however, must not refer to a violation of the equality principle as the lack of this relevant feature allows for a diversification of legal status of religious organisations.

CONCLUSION

Our analysis of legal provisions which guarantee religious organisations a right to arrange teaching of religion in public schools and kindergartens and conform with the principle of equality of such entities permits a conclusion that the issue under discussion is multi-dimensional and complex. The terms on which religious organisations use this right have on numerous occasions stirred a vigorous discussion in the area of law on religion. Our considerations lead to a conclusion that legal solutions that apply to the right of religious organisations to arrange teaching of religion in public schools and kindergartens do not violate the principle of equality laid down in Article 25, para. 1 of the Polish Constitution. Further, there is no reason to say that the principle of equality of religious organisations is compromised by statutory norms, Concordat provisions, and executive acts for relevant statutes. Importantly, the principle of equality of religious organisations is not compromised by the manner in which the legal status of religious organisations is regulated with respect to their possibility to arrange teaching of religion in public schools. It also should be noted that the provisions of statutes that regulate the legal status of particular organisations as well as those of the Concordat and the Act on Guaranteed Freedom of Conscience and Conviction are convergent and do not contain mechanisms that would discriminate against religious organisations or somehow favour them⁶⁸. Therefore, the only impediment to the full exercise of the entitlement to arrange lessons of religion in a public school is the necessity to regulate the legal status of the said organisations, which seems a correct assumption⁶⁹.

⁶⁸ A. MEZGLEWSKI, *Polski model edukacji*, pp. 162-168.

⁶⁹ *Ibid.*, pp. 170-171. In the indicated publication, the autor enumerates 18 religious organisations, referring to the document of 22 September 2008 issued by Minister of National Education, which run religion classes in public schools in Poland. These are: Catholic Church, Autocephalous Orthodox Church of Poland, Old Rite Eastern Church, Reformed Evangelical

REFERENCES

SOURCES OF LAW

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. No. 78, item 483, as amended.
- Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r., Dz. U. of 1998 No. 51, item 318.
- Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o stosunku Państwa do Wschodniego Kościoła Staroobrzędowego, nie posiadającego hierarchii duchownej, Dz. U. R. P. No. 38, item 363, as amended.
- Ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Muzułmańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. R. P. No. 30, item 240, as amended.
- Ustawa z dnia 21 kwietnia 1936 r. o stosunku Państwa do Karańskiego Związku Religijnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. R. P. No. 30, item 241, as amended.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz. U. of 2015, item 583, as amended.
- Ustawa z 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy, Dz. U. of 2014, item 1502, as amended.
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. – Karta Nauczyciela, Dz. U. of 2014, item 191, as amended.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. of 2013, item 1169, as amended.
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania, Dz. U. of 2005 No 231, item 1659, as amended.
- Ustawa z dnia 4 lipca 1991 r. o stosunku Państwa do Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. of 2014, item 1726, as amended.
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty, Dz. U. of 2004 No. 256, item 2572, as amended.
- Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. of 2015, item 43, as amended.
- Ustawa z dnia 13 maja 1994 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Reformowanego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. of 2015, item 483, as amended.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Polskokatolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. of 2014, item 1599, as amended.

Church, Evangelical Church of the Augsburg Confession, Evangelical-Methodist Church, Mariavite Old Catholic Church, Polish Catholic Church, Seventh-day Adventist Church, Christian Baptist Church, Pentecostalist Church, God's Church in Christ, Christian Reformation Church, Christian Church of Evangelical Faith, Christian Pentecostalist Community, Association of Jewish Communities, Polish Muslim League. Ibid. p. 171.

- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. of 2014, item 1889, as amended.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Chrześcijan Baptystów w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. of 2015, item 169, as amended.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 1995 r. o stosunku Państwa do Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. of 2014, item 1712, as amended.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Starokatolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. of 2015, item 14, as amended.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. of 2015, item 13, as amended.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego Mariawitów w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. of 2015, item 44, as amended.
- Ustawa z dnia 20 lutego 1997 r. o stosunku Państwa do gmin wyznaniowych żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. of 2014, item 1798, as amended.
- Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, Dz. U. of 2013, item 1030, as amended.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, Dz. U. No. 36, item 155, as amended.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12 lutego 2002 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych, Dz. U. No. 15, item 142, as amended.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 10 września 2002 r. w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończenia zakładu kształcenia nauczycieli, Dz. U. No. 155, item 1288, as amended.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14 listopada 2007 r. w sprawie warunków i sposobu wykonywania przez przedszkola, szkoły i placówki publiczne zadań umożliwiających podtrzymywanie poczucia tożsamości narodowej, etnicznej i językowej uczniów należących do mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługujących się językiem regionalnym, Dz. U. No. 214, item 1579.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 marca 2014 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, Dz. U. item 478.
- Porozumienie pomiędzy Zarządem Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego oraz Ministrem Edukacji Narodowej z 13 lutego 1995 r. w sprawie kwalifikacji nauczycieli religii, Dz. Urz. MEN No. 3, item 7.
- Porozumienie pomiędzy Konferencją Episkopatu Polski a Ministrem Edukacji Narodowej z 6 września 2000 r. w sprawie kwalifikacji wymaganych od nauczycieli religii, Dz. Urz. MEN No. 4, item 20.

- Porozumienie pomiędzy Aliansem Ewangelicznym w Rzeczypospolitej Polskiej oraz Ministrem Edukacji Narodowej z 8 maja 2012 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii Kościołów zrzeszonych w Aliansie Ewangelicznym w Rzeczypospolitej Polskiej i z nim współpracujących, Dz. Urz. MEN item 9.
- Porozumienie pomiędzy Naczelną Radą Kościoła Zielonoświątkowego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz Ministrem Edukacji Narodowej z 12 lipca 2012 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii, Dz. Urz. MEN item 14.
- Porozumienie pomiędzy Ewangelicznym Związkiem Braterskim w Rzeczypospolitej Polskiej oraz Ministrem Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2013 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii, Dz. Urz. MEN item 7.
- Porozumienie pomiędzy Polską Radą Ekumeniczną oraz Ministrem Edukacji Narodowej z 24 kwietnia 2013 r. w sprawie kwalifikacji zawodowych wymaganych od nauczycieli religii kościołów zrzeszonych przy Polskiej Radzie Ekumenicznej, Dz. Urz. MEN item 11.

JUDICATURE

- Orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z dnia 5 maja 1998 r. (K 35/97), OTK 1998, No. 3, item 32.
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 kwietnia 2003 r. (K. 13/02), OTK-A 2003, No. 4, item 28.

LITERATURE

- BALODIS Ringolds: Państwo i kościół w Łotwie, [in:] Gerhard ROBBERS (ed.), Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej, transl. J. Łopatowska-Rynkowska, M. Rynkowski, Kolonia Limited, Wrocław 2007, pp. 243-261.
- BAR Wiesław: Edukacja katolicka w Ameryce Łacińskiej i na Karaibach, [in:] Artur MEZGLEWSKI (ed.), Funkcje publiczne związków wyznaniowych. Materiały III Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 16-18 maja 2006), Wydawnictwo KUL, Lublin 2007, pp. 319-330.
- BARZYCKA-BANASZCZYK Małgorzata: Kodeks pracy. Komentarz, C.H. Beck, Warszawa 2004.
- BIELECKI Marek: Prawa rodziców w systemie oświaty, „Roczniki Wydziału Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL” 3(2007), z. 1, pp. 281-303.
- BORECKI Paweł: Dylematy konstytucyjności prawnych zasad nauczania religii i etyki w szkole, PiP 2008, No. 7, pp. 63-72.
- BORECKI Paweł: Konstytucyjność regulacji szkolnej nauki religii (głos w dyskusji), „Studia Prawnicze” 2008, z. 2, pp. 31-40.
- BORECKI Paweł: Konstytucyjność wliczania stopnia z religii do średniej ocen szkolnych, PiP 2007, No. 9, pp. 35-42.

- BORECKI Paweł: Zasada równouprawnienia wyznań w prawie polskim, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 10 (2007), pp. 115-160.
- BORECKI Paweł, PIETRZAK Michał: Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 2 kwietnia 2003 r. (sygn. Akt K 13/02), „Przegląd Sejmowy” 2003, No. 5, pp. 96-113.
- BRENNER Michael: Wolność religijna i wychowanie w Europie Zachodniej, [in:] Józef KRUKOWSKI, Otto THEISEN (eds.), Kultura i prawo, t. III: Materiały II Międzynarodowej Konferencji na temat „Religia i wolność religijna w Unii Europejskiej”, Warszawa 2-4 kwietnia 2002, TN KUL, Lublin 2003, pp. 75-97.
- CANAS Vitalino: Państwo i kościół w Portugalii, [in:] Gerhard ROBBERS (ed.), Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej, transl. J. Łopatowska-Rynkowska, M. Rynkowski, Wrocław 2007, pp. 303-322.
- CZOHARA Andrzej: Stosunki państwo–kościół. Belgia, Francja, Hiszpania, Włochy, ISP PAN, Warszawa 1994.
- CZURYK Małgorzata: Dobro wspólne a wspieranie przez kościoły i inne związki wyznaniowe prawa rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, [in:] Wacław URUSZCZAK, Katarzyna KRZYSZTOFEK, Maciej MIKUŁA (eds.), Kościoły i inne związki wyznaniowe w służbie dobru wspólnemu, Wydawnictwo UJ, Kraków 2014, pp. 271-286.
- CZURYK Małgorzata: Prawa rodziców i uczniów dotyczące nauczania religii w szkole publicznej w prawie polskim, [in:] Józef KRUKOWSKI, Paweł SOBczyk, Michał PONIATOWSKI (eds.), Religia i etyka w edukacji publicznej, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2014, pp. 211-229.
- DUDEK Dariusz: Prawo konstytucyjne w zarysie. Wybór źródeł, Lubelskie Wydawnictwo Prawnicze, Lublin 2002.
- DUDEK Dariusz: Równouprawnienie kościołów i związków wyznaniowych na tle konstytucyjnych zasad prawa wyznaniowego, [in:] Artur MEZGLEWSKI (ed.) Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003), Wydawnictwo KUL, Lublin 2004, pp. 199-225.
- FALSKI Jacek: Dyskryminacja na tle wyznaniowym w praktyce Rzecznika Praw Obywatelskich, „Studia Prawnicze” 2001, z. 3-4, pp. 91-98.
- GARLICKI Leszek: Religia a szkoła publiczna (na tle aktualnego orzecznictwa strasburskiego), [in:] Paweł BORECKI, Andrzej CZOHARA, Tadeusz J. ZIELIŃSKI (eds.), Pro bono Reipublicae. Księga jubileuszowa Profesora Michała Pietrzaka, LexisNexis Polska, Warszawa 2009, pp. 244-254.
- GARLICKI Leszek: Wolność sumienia i wyznania w orzecznictwie konstytucyjnym–status wspólnot religijnych, „Biuletyn TK” (numer specjalny) 1999, pp. 30-47.
- GÓRALSKI Wojciech: Wstęp do prawa wyznaniowego, Płocki Instytut Wydawniczy, Płock 2003.
- GÓROWSKA Beata: Dziesięciolecie obowiązywania konkordatu polskiego z 1993 r., PiP 2008, No. 4, pp. 18-32.

- GÓROWSKA Beata: Specyfika procesu stosowania konkordatu polskiego z 1993 r., [in:] Paweł BORECKI, Andrzej CZOHARA, Tadeusz J. ZIELIŃSKI (eds.), *Pro bono Reipublicae. Księga jubileuszowa Profesora Michała Pietrzaka*, LexisNexisPolska, Warszawa 2009, pp. 266-278.
- IBÁN Iván C.: Państwo i kościół w Hiszpanii, [in:] Gerhard ROBBERS (ed.), *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, transl. J. Łopatowska-Rynkowska, M. Rynkowski, Kolonia Limited, Wrocław 2007, pp. 165-177.
- IGNATOWICZ Jerzy, PASECKI Kazimierz, PIETRZYKOWSKI Janusz, WINIARZ Jan: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1993, pp. 136-143.
- JANIGA Waldemar: Awans zawodowy katechety. Postępowanie kwalifikacyjne na stopień nauczyciela dyplomowanego, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 6 (2003), pp. 123-142.
- JANIGA Waldemar, MEZGLEWSKI Artur: Nauczanie religii w szkołach publicznych, „*Roczniki Nauk Prawnych*” 11 (2001), z. 1, pp. 131-160.
- KIVIORG Merilin: Państwo i kościół w Estonii, [in:] Gerhard ROBBERS (ed.), *Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej*, transl. J. Łopatowska-Rynkowska, M. Rynkowski, Kolonia Limited, Wrocław 2007, pp. 97-110.
- KRUKOWSKI Józef: Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską podpisany 28 lipca 1993 r. – zagadnienia prawnoustrojowe, [in:] Józef KRUKOWSKI (ed.), *Nowy Konkordat a prawo polskie*, Civitas Christiana, Warszawa 1994, pp. 7-61.
- KRUKOWSKI Józef: *Konkordat polski. Znaczenie i realizacja*, Verba, Lublin 1999.
- KRUKOWSKI Józef: *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*, TN KUL, Lublin 2000.
- KRUKOWSKI Józef: Podmiotowość rodziców w zakresie religijnego i moralnego wychowania dzieci w ramach edukacji szkolnej, „*Roczniki Nauk Prawnych*” 4 (1994), pp. 129-147.
- KRUKOWSKI Józef: *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2005.
- KRUKOWSKI Józef: Realizacja Konkordatu z 1993 r. w prawie polskim, „*Studia Prawnicze*” 1999, z. 3, pp. 5-33.
- KRUKOWSKI Józef: Relacje między państwem i kościołem w konstytucjach współczesnych państw europejskich. Aspekt prawnoporównawczy, „*Kościół i Prawo*” 1994, vol. 12, pp. 25-42.
- KRUKOWSKI Józef: Religia w edukacji publicznej w Państwach Unii Europejskiej. Panorama systemów, [in:] Józef KRUKOWSKI, Paweł SOBCZYK, Michał PONIATOWSKI (eds.), *Religia i etyka w edukacji publicznej*, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2014, pp. 27-54.
- KRUKOWSKI Józef, WARCHAŁOWSKI Krzysztof: *Polskie prawo wyznaniowe*, Wydawnictwo Prawnicze PWN, Warszawa 2000.
- KUGLARZ Paweł: Konkordat polski z 28 lipca 1993 roku. Zarys analizy systemowej, [in:] Stanisław GRODZISKI, Dorota MALEC, Anna KARABOWICZ, Marek STUS (eds.),

- Vetera novis augere. Studia i prace dedykowane Profesorowi Wacławowi Uruszcakowi, Wydawnictwo UJ, Kraków 2010, vol. I, pp. 547-560.
- KUZNECOVIENE Jolanta: Państwo i kościół na Litwie, [in:] Gerhard ROBBERS (ed.), Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej, trans. J. Łopatowska-Rynkowska, M. Rynkowski, Kolonia Limited, Wrocław 2007, pp. 215-229.
- MEZGLEWSKI Artur: Funkcje publiczne związków wyznaniowych, [in:] Artur MEZGLEWSKI, Henryk MISZTAŁ, Piotr STANISZ, Prawo wyznaniowe, C.H Beck, Warszawa 2011, pp. 158-202.
- MEZGLEWSKI Artur: Kwalifikacje ogólne do nauczania religii w przedszkolach i szkołach publicznych, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 11 (2008), pp. 87-97.
- MEZGLEWSKI Artur: Misja kanoniczna do nauczania religii – przepisy prawa polskiego i kanonicznego, [in:] Waldemar JANIGA, Artur MEZGLEWSKI (eds.), Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne, Wojewódzki Ośrodek Metodyczny; Wydawnictwo Diecezjalne, Krosno–Sandomierz 2000, pp. 117-127.
- MEZGLEWSKI Artur: Nadzór nad edukacją religijną w szkołach publicznych, [in:] Tadeusz J. ZIELIŃSKI (ed.), Obecność religii w publicznym systemie oświaty w aspekcie prawnym, Wydawnictwo Naukowe ChAT, Warszawa 2012, pp. 105-120.
- MEZGLEWSKI Artur: Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne, Wydawnictwo KUL, Lublin 2009.
- MEZGLEWSKI Artur: Przepisy kształtujące rozwiązania systemowe w zakresie nauczania religii w szkołach publicznych w Polsce na tle standardów międzynarodowych, [in:] Waldemar JANIGA, Artur MEZGLEWSKI (eds.), Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne, Wojewódzki Ośrodek Metodyczny; Wydawnictwo Diecezjalne, Krosno–Sandomierz 2000, pp. 109-116.
- MISZTAŁ Henryk: Gwarancje prawa międzynarodowego i polskiego w zakresie uprawnień rodziców do religijnego wychowania dzieci, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 1 (2000), pp. 5-20.
- MISZTAŁ Henryk: Historia relacji państwa do kościołów i innych związków wyznaniowych w Polsce, [in:] Henryk MISZTAŁ, Piotr STANISZ (eds.), Prawo wyznaniowe, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Lublin 2003, pp. 75-172.
- MISZTAŁ Henryk: Konstytucyjne podstawy polskiego prawa, [in:] Henryk MISZTAŁ, Piotr STANISZ (eds.), Prawo wyznaniowe, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Lublin 2003, pp. 188-206.
- MISZTAŁ Henryk: Prawa rodziny w zakresie wychowania dzieci, [in:] Waldemar JANIGA, Artur MEZGLEWSKI (eds.), Katecheza dzisiaj. Problemy prawne i teologiczne, Wojewódzki Ośrodek Metodyczny; Wydawnictwo Diecezjalne, Krosno–Sandomierz 2000, pp. 13-31.
- MISZTAŁ Henryk: Prawo rodziców do wychowania dzieci, [in:] Henryk CIOCH, Antoni DĘBIŃSKI, Jacek CHACIŃSKI (eds.), Iustitia civitatis fundamentum. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Wiesława Chrzanowskiego, TN KUL, Lublin 2003, pp. 555-571.

- MORAVČIKOVÁ Michaela: Państwo i kościół w Republice Słowacji, [in:] Gerhard ROBBERS, Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej, transl. J. Łopatowska-Rynkowska, M. Rynkowski, Kolonia Limited, Wrocław 2007, pp. 323-343.
- NAPIERAŁA Jacek: Zasada równego traktowania wspólników i akcjonariuszy, [in:] Andrzej KOCH, Jacek NAPIERAŁA (eds.), Prawo handlowe. Spółki handlowe. Umowy gospodarcze, Zakamycze, Kraków 2002, pp. 120-121.
- ONISZCZUK Jerzy: Równość – najpierwsza z zasad i orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, WSPiZ, Warszawa 2004.
- PIETRZAK Michał: Nierzyskokatolickie kościoły i związki wyznaniowe w Rzeczypospolitej Polskiej (1989-2000), [in:] Beata GÓROWSKA (ed.), Przestrzeń polityki i spraw wyznaniowych. Szkice dedykowane Profesorowi Januszowi Osuchowskiemu z okazji 75-lecia urodzin, Aspra, Warszawa 2004, pp. 393-414.
- PIETRZAK Michał: Prawo wyznaniowe, LesisNexis, Warszawa 2003.
- PIETRZAK Michał: Stosunki państwo–kościół w nowej Konstytucji, PiP 1997, No. 11-12, pp. 173-184.
- PILICH Mateusz: Prawne aspekty nauczania religii i krzewienia religijności w szkołach publicznych, [in:] T.J. ZIELIŃSKI (ed.), Obecność religii w publicznym systemie oświaty w aspekcie prawnym, Wydawnictwo Naukowe ChAT, Warszawa 2012, pp. 17-61.
- POTZ Richard: Państwo i kościół w Austrii, [in:] Gerhard ROBBERS (ed.), Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej, transl. J. Łopatowska-Rynkowska, M. Rynkowski, Kolonia Limited, Wrocław 2007, pp. 11-30.
- ROBBERS Gerhard: Państwo i kościół w Niemczech, [in:] Gerhard ROBBERS (ed.), Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej, transl. J. Łopatowska-Rynkowska, M. Rynkowski, Kolonia Limited, Wrocław 2007, pp. 277-288.
- RYGUŁA Piotr: Podstawowe pryncypia hiszpańskiego prawa wyznaniowego, [in:] Artur MEZGLEWSKI (ed.), Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003), Wydawnictwo KUL, Lublin 2004, pp. 115-141.
- SITARZ Mirosław: Zasada równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych, „Kościół i Prawo” 2015, No. 1, pp. 141-168.
- SOBCZYK Paweł: Kształtowanie pozycji prawnej religii jako przedmiotu w edukacji publicznej, [in:] Józef KRUKOWSKI, Paweł SOBCZYK, Michał PONIATOWSKI (eds.), Religia i etyka w edukacji publicznej, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2014, pp. 121-141.
- STANISZ Piotr: Naczelne zasady instytucjonalnych relacji państwo–kościół, [in:] Artur MEZGLEWSKI, Henryk MISZTAŁ, Piotr STANISZ, Prawo wyznaniowe, C.H. Beck, Warszawa 2011, pp. 74-88.
- STANISZ Piotr: Źródła prawa wyznaniowego, [in:] Artur MEZGLEWSKI (ed.), Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego. Materiały I Ogólnopolskiego Sympozjum Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny, 14-16 stycznia 2003 r.), Wydawnictwo KUL, Lublin 2004, pp. 303-333.

- SZYMANEK Jarosław: Konstytucyjna regulacja stosunków państwo–kościół (ujęcie komparatystyczne), PiP 2006, No. 4, pp. 22-46.
- SZYMANEK Jarosław: Nauczanie religii w szkole publicznej w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego (kwestie wybrane), [in:] Tadeusz J. ZIELIŃSKI (ed.), Obecność religii w publicznym systemie oświaty w aspekcie prawnym, Wydawnictwo Naukowe ChAT, Warszawa 2012, pp. 65-104.
- SZYMANEK Jarosław: Stosunki państwa ze związkami wyznaniowymi w świetle postanowień Konstytucji RP z 2 kwietnia 1997 r., [in:] Beata GÓROWSKA (ed.), Przestrzeń polityki i spraw wyznaniowych. Szkice dedykowane Profesorowi Januszowi Osuchowskiemu z okazji 75-lecia urodzin, Aspra, Warszawa 2004, pp. 457-475.
- TORFS Rik: Państwo i kościół w Belgii, [in:] Gerhard ROBBERS (ed.), Państwo i Kościół w krajach Unii Europejskiej, transl. J. Łopatowska-Rynkowska, M. Rynkowski, Kolonia Limited, Wrocław 2007, pp. 31-49.
- TRETERA Jiří R: Religia a edukacja w Europie Środkowo-Wschodniej, [in:] Józef KRUKOWSKI, Otto THEISEN (eds.), Kultura i prawo, vol. III: Materiały III Międzynarodowej Konferencji na temat „Religia i wolność religijna w Unii Europejskiej”, Warszawa, 2-4 września 2002, TN KUL, Lublin 2003, pp. 99-106.
- WARCHAŁOWSKI Krzysztof: Fakultatywna forma nauczania religii w konkordatach z państwami europejskimi, PiP 1998, No. 7, pp. 79-91.
- WARCHAŁOWSKI Krzysztof: Prawo rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami, „Annales Canonici” 2010, No. 6, pp. 57-65.
- WARCHAŁOWSKI Krzysztof: Szkolnictwo katolickie i nauczanie religii w szkołach publicznych w Konkordacie polskim z 1993 roku, [in:] Józef WROCĘŃSKI, Helena PIETRZAK (eds.), Konkordat Polski w 10 lat po ratyfikacji. Materiały z konferencji, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2008, pp. 151-176.
- WARCHAŁOWSKI Krzysztof: Wymogi dotyczące przygotowania oraz prawa i obowiązki nauczycieli religii i etyki, [in:] Józef KRUKOWSKI, Paweł SOBCZYK, Michał PONIATOWSKI (eds.), Religia i etyka w edukacji publicznej, Wydawnictwo UKSW, Warszawa 2014, pp. 231-245.
- WIĘCEK Katarzyna: Nauczanie religii katolickiej w polskiej szkole publicznej w kontekście prawa rodziców do wychowania religijnego dzieci – aspekty historyczne i wybrane aktualne problemy, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 16 (2013), pp. 185-211.
- WINIARCZYK-KOSSAKOWSKA Małgorzata: Państwowe prawo wyznaniowe w praktyce administracyjnej, LexisNexis Polska, Warszawa 1999.
- ZIELIŃSKI Tadeusz J.: Dobro wspólne a dobra partykularne w kontekście obecności religii w polskiej oświacie publicznej (ujęcie prawne), [in:] Waclaw URUSZCZAK, Katarzyna KRZYSZTOFEK, Maciej MIKUŁA (eds.), Kościoły i inne związki wyznaniowe w służbie dobru wspólnemu, Wydawnictwo UJ, Kraków 2014, pp. 253-270.
- ZIELIŃSKI Tadeusz J.: Konstytucyjne granice obecności religii w polskiej szkole publicznej, [in:] Paweł BORECKI, Andrzej CZOHARA, Tadeusz J. ZIELIŃSKI (eds.), Pro bono Reipublicae. Księga jubileuszowa Profesora Michała Pietrzaka, LexisNexis Polska, Warszawa 2009, pp. 502-528.

NAUKA RELIGII W PUBLICZNYM SYSTEMIE EDUKACJI A RÓWNOUPRAWNIENIE ZWIĄZKÓW WYZNANIOWYCH

STRESZCZENIE

Prawo do organizowania lekcji religii w przedszkolach i szkołach publicznych w Polsce mają związki wyznaniowe o uregulowanej sytuacji prawnej. Prawo to bierze swoją genezę w prawie rodziców do wychowania swoich dzieci zgodnie ze swoim światopoglądem o charakterze religijnym. Trzeba zaznaczyć, że realizacja uprawnienia związków wyznaniowych do organizowania lekcji religii w szkole publicznej musi być zgodna z konstytucyjną zasadą równouprawnienia tych podmiotów.

Niektórzy przedstawiciele doktryny prawa wyznaniowego podają w wątpliwość zgodność z zasadą równouprawnienia związków wyznaniowych poszczególnych rozwiązań prawnych dotyczących organizowania lekcji religii w szkole publicznej. Do takich należy zaliczyć: określenie kwalifikacji nauczycieli religii, tworzenie programów nauczania religii, limity uczniów wymagane do zorganizowania lekcji religii oraz prawo do zwolnienia uczniów z zajęć szkolnych na odbycie rekolekcji wielkopostnych.

Dokonane analizy rozwiązań prawnych dotyczących prawa związków wyznaniowych do organizowania lekcji religii w szkole publicznej pozwalają stwierdzić, że są one zgodne z konstytucyjną zasadą równouprawnienia tych podmiotów.

Słowa kluczowe: lekcje religii, zasada równouprawnienia związków wyznaniowych, orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, kwalifikacje nauczycieli religii, limity uczniów, rekolekcje wielkopostne

TEACHING OF RELIGION IN THE SYSTEM OF PUBLIC EDUCATION AND EQUALITY OF RELIGIOUS ORGANIZATIONS

SUMMARY

In Poland, the right to organise lessons of religion in public kindergartens and schools belongs to religious organisations that have a definite legal status. This right stems from the right of parents to raise their children in accordance with their world view that may happen to be of religious character. Evidently, the exercise of the said right must be compliant with the constitutional principle of equality of religious organisations.

The some proponents of the doctrine of law on religion call into question the compliance of particular legal solutions with the principle of equality with regard to teaching of religion in public schools. These solutions will include: description of qualifications of religion teachers, the development of curricula for religious instru-

ction, limits as to the number of students for religion lessons to take place, and the right to exempt students from regular classes to take part in a retreat.

Our analysis of the legal solutions relating to the right to arrange teaching of religion at public schools by religious organisations permits a conclusion that they are in conformity with the constitutional principle of equality of such entities.

Key words: lessons of religion, principle of equality of religious organisations, case law of Constitutional Tribunal, qualifications of religion teachers, limits on the number of students, Lent retreat